

A. 2813.

Peeter Schneider

Maaküsimus

Eesti maaomandamise
seaduse korralduseks

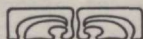
Nooreestlaste Kirjastuse-Osühisus

MAAKÜSIMUS

EESTI MAAOMANDAMISE
SEADUSE KORRALDUSEKS

ESITANUD

PEETER SCHNEIDER

NOOREESTLASTE KIRJASTUSE-OSAUHISUS 1907

ÜLEÜLDINE SELETUS.

Aastasadade jooksul on nii mitmelt poolt politika-tormid üle meie väikese kodumaa puhunud. Enamalt jaolt on neil eesmärgiks olnud kõiki neid inimlisi õigusi, mis väike rahwa kulturalise edenemise aluseks wõiksid olla, ära puhuda. Nii mitu ja mitu korda on kõiki meie väike-rahwa wabadusi bürokratliste ametnikkude laene ärauhutada tahtnud, kuid kõigist kurjadest oludest hoolimata oleme siiski oma sugu iseseiswuse alal suutnud hoida, ja wabaduse ning inimliste õiguste uus lootus käib nagu punase lõngana terwest Eesti elust läbi. Mida enam aga minewiku kurjast unest ärkame, seda walusamaks saawad läinud aegade mälestused, seda selgemaks kõik puudused ja wiletsused, mis sellelt mustalt minewikult pärinud oleme. Olgugi, et meil weel iga wabam hingetõmbamine nagu „wõitlus elu eest“ on, siiski — kaua sarnastes oludes enam ometigi elada ei suudeta. Põhjalikud riiklised ja

ühiselulised uuendused — need ootavad meid, ootavad meie poolt tõsist tööd ja kindlat järelekaalumist. Kannab juba nagu terve rahvas praeguse wabaduse ja uuenduste alguaegadel suurt, ajaloolist wastutust oma õladel; wastutust wäike Eesti rahwa *tulewiku* ja kulturalise edenemise pärast tulewate põlwede ees.

Üks sarnastest põhjalikkudesst uuenduse-tööst, mida lähemal ajal terve suur Wenemaa läbi elama peab, on *maaküsimus* — maaomandamise seaduse uueste korraldamine. Meie kodumaale on nimetatud küsimus just nagu *eluküsimus*; on juba suurem jagu Eesti rahwast põlluharijad. Näitab, nagu kujuneks terve rahwa parem tulewik selle järele, missugused maaomandamise seadused temale osaks saawad.

Minew aasta kui maaomandamise seadus riigiwolikogus harutamise alla tuli, sündis meie kodumaal palju waielusi ja mitmesuguseid arwamisi maaomandamise kohta, aga enne kui selgusele jõuti, mis hea ja mis paha on — aeti riigiwolikogu laiali ning sellega ühes waikisiwad ka ägedad sulle- ja sõnasõjad. Nüüd tärkawad aga jälle uued lootused rõhutatud rahwa ridades ja on kindel, et maaküsimus lähemal ajal uuesti põletawamaks päewaküsimuseks saab; enesega jälle põhjalikumad tööd ja uurimist kaasa toob.

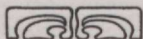
Mujal maades — näituseks Soomes — on selle tähtsa küsimuse üle nii palju kirjatöösid rahwa sekka laiali laotatud, et iseäranis maapuudust kannatawad inimeste-hulgad oma ja kodumaa tulewiku, niisama ka tõsiste aegade tähtsusest õieti aru saaksiwad ning otsustawal silmapilgul sõna ütleksiwad mida *tegelik elu* ja *ajalugu* mitte hukka ei mõista.

Eelseiswat lühikest kirjatööd kokkuseades oli minulgi suuremaks eesmärgiks see, et laiemaid rahwa-ringkondasid maaomandamise seaduse mitmekülgse korraldamisega tutwustada. Oleks mulle kõige suuremaks tasuks kui see wäikene raamatukene nimetatud otstarbet oma kohalt täita aitaks.

Olen katsunud ainult selgitusi ja nõuuandeid pakkuda — kui palju nendes hääd ja paha on, seda näewad auustatud lugejad ise. *Otsuse maaküsimuse, oma eluküsimuse kohta teeb juba terve Eesti rahwas ise.*

Tähendan lõpuks, et selle kirjatöö kokkuseadmise juures Soome maaomandamise seaduste korraldaja komisjoni juhataja Jonas Castrén'i poolt lahket ja tänuwäärilist abi olen saanud.

Peeter Schneider.

I.

MAAOMANDAMISE SEADUSE
KORRALDUSED WÄLJAMAAL.

Meie kodumaal on maapuudust kannatawa rahwa heaks küll nii wähe äratehtud, et tegelik elu maaomandamise seaduse korralduseks tõsist eesmärki mitte pakkuda ei wõi. Sellepärast on ehk sünnis tegeliku elu õpetusi nende naabrirahwaste juurest laenata, kes meile kliima, maapinnasarnaduse ja weel mitmete muude olude poolest kõige lähemal seisawad. Need maad on: Soome, Daani, Rootsi ja Norra. Iseäranis kolmel wiimasel maal on puudust kannatawate põllutööliste heaks kaunis palju äratehtud. Seal on ka tegelik elu näidanud, et suuremaks abinõuuks, ülemalnimetatud rahwahulkade seisukorra parandamiseks see on, et neid ikka enam ja enam *oma maa* harimise külge köita, kas täielise omanduse-õiguse wõi jälle põlise ja pärandawa rendi teel.

Heidame nüüd lühikese pilgu ülemalnimetatud naabrirahwaste maata inimeste seisukorra parandamise oludesse, milledest ehk nii mõndagi eesmärki Eesti tulewase maaomandamise seaduse korraldustes silmas wõiks pidada.

1. SOOMEMAA.

Ei wõi ütelda, et maapidamise olud meie sugurahwa juures õitsewal järjel oleksiwad, et maaomandamise seadus seal mitte palju soowida ei jätaks. Kuigi soomlased oma wabamate olude, parema maaomandamise seaduse ja põllutööliste osaks saanud riiklise abi läbi meist oma jagu ette on jõudnud, ootab maaküsimus sealgi palju korraldust.

Tutwustan siin lugejaid nende Soome walit-suse ettewõtetega, mis kehwatele põlluharijatele siisamaani oma jagu tõsist kasu on toonud.

Tähelepandawamad on küll Soome senati poolt määratud suuremad abirahad maata põllutööliste seisukorra parandamiseks.

1893 ja 1898 aastatel on Soome senat üleüldisest riigiwarandusest 550,000 marga suuruse „Maata põllutööliste laenu-raha“ määranud.

Ülemalnimetatud sahasumma, mis Riigikontori hoiu all on, tarwitatakse maakondades asuwate auusate ja tööwõimsate inimeste seisukorra parandamiseks; nimelt:

1) maaostmiseks ehitatawa hoonete jaoks ja hoonete ehitamiseks oma maa peale,

- 2) väikemate põldude ostmiseks, ja
- 3) soode, rabade ning muu harimata maa — mida omanik ostnud, ehk kauema aja peale rentinud — kraavitamiseks ja põlluks muutmiseks.

Sellest laenu-rahast wõiwad kogukonnad, põllumeeste seltsid ja muud seaduslikult kinnitatud ühisused suuremaid ja väikemaid summasid laenuks saada, kuid ainult selle tingimisega, et nemad saadud rahaga kassasid peawad asutama, kust jälle maata inimestele ülemal (1—3) nimetatud otstarbeteks laenusi antakse. Kogukonnad, seltsid ja ühisused maksawad laenatud rahast walitsusele 2 protsenti aastas, mis määratud aja — kõige hiljem 40 aasta — jooksul peaomast maharwatakse. Üksikutelt laenuwõtjatelt ei tohi kogukonnad, seltsid ja ühisused mitte üle 1 protsendi rohkem wõtta kui nad ise walitsusele maksawad. Müüb aga kassast laenuwõtja, kubeneri ja laenuandja lubaga, oma maa wõi maja enne määratud wõlatasumise-aega ära, siis nõutakse laenatud rahasumma temalt wiibimata tagasi.

Kassade korraspidamiseks ja laenude õieti tarwitamiseks peawad kogukonnad, seltsid ja ühisused, kohalisi olusid silmas pidades, eeskawa kokku seadma, mille siis kuberner kinnitab; niisama peawad ülemalnimetatud kassad oma tööst iga aasta märtsikuul kohalikule kubernerile aruande saatma.

1899 a. määrati weel Soome riigiwarandusest puudust kannatawatele põllutöölisele maamuretsemiseks 2,000,000 marka. Ühtlasi asutati komitee, kes järele pidi uurima, mil wiisil seda raha-

summat otstarbe kohaselt wõiks tarwitada, ja siis walitsusele sellekohaseid ettepanekuid tegema.

Selle komitee ettepanekud oliwad peaaegu samasugused kui „Maata põllutööliste laenu-raha“ juures tundma õppimise. Tema oli alguses selles mõttes, et nimetatud rahasumma ainult laenude kombel abitarwitajatele maata põllutöölistele ja teistele suuremat puudust kannatawatele inimestele antaks.

Et walitsus aga kõiki kohalikkusi olusid ei tunne, sellepärast on siis temal ka raske otsekohe üksikutele isikutele laenu anda. Seda silmas pidades soowitas nimetatud komitee et laenude andmine ainult „kohalikkude wahemeeste“, s. o. kogukondade, põllumeeste seltside ja seaduslikkude ühisuste hooleks antaks, nimelt selle tingimisega et laenatud rahaga sarnaseid kassasid asutatakse, millelt maata inimesed abi wõiwad saada.

1901 a. määrati weel, et nimetatud rahasummale iga aasta üleüldisest riigiwarandusest 150 tuhat marka lisatakse. Wene troonipärija sündimispäewa manifestiga suurendati selle raha üleüldine summa 3 miljoni margaga.

Esimene — „Maata põllutööliste laenuraha“ — mis nüüd umbes 8 miljoni margani ulatab, on juba suuremalt osalt laenudeks antud, kuna teine — umbes 6 miljoni suurune „Maamuretsemise raha“ — maata inimestele siia maani mingit kasu ei ole toonud, sest ka Soome ametnikud oskawad — wiiwitada. . .

*

Tahaksin veel lühikese pilgu Soome eelolewasse maaomandamise seaduse korraldusesse heita.

Nagu juba ennemalt ütlesin, ootab maaomandamise seadus Soomes põhjalikku korraldust; seda tunnistab ka suur (umbes 69 tuhat) saunikute hulk, kellede olud — olgugi, et nad wähe paremad on kui meie juures — ometi suuremat korraldust uue maaomandamise seaduse teel ootawad.

Maata inimeste seisukorra põhjaliku parandamisega on juba Soome uuel riigipäewal, mis käesolewa aasta mai kuus kokku tuleb, algust mõeldud teha ja on sellepärast kolm suuremat erakonda oma programmidesse mitmesugused, nii mõnesgi asjas üksteisest lahku minewad seaduse eelnõud mahutanud, mis Eesti elu kohastes pääjoontes järgmised on:

Noorsoomlaste-wõi põhjusseadlaste erakond nõuab, et maata inimestele walitsuse poolt wõimalikuks tehtaks täielise omanduse-õiguse wõi jälle põlise ja pärandawa rendi teel maad omandada, ja et selleks otstarbeks nõndanimetatud „Maata põllutööliste laenu-rahale“ uusi suuri summasid riigi poolt juurde lisataks, kust siis maata inimesed wäheste protsentide wastu omale maaomandamiseks laenusi wõiwad saada.

Nõutakse, et tarwituse järele kroonu- ja erametikochtade maad puudust kannatawatele inimestele tarwitada antaks; et kroonu metsad, sündsad sood ja muud sarnased maaosad riigi kulul

põldudeks muudetak ja maata inimestele tarwitada antaks; niisamasugune lugu on ka kirikuõpetajate maadega.

Saunikute elukorra parandamiseks on noorsoomlaste poolt terve sellekohane seaduse eelnõu walmistatud, mille pikem seletus aga liiga palju ruumi tarwitaks.

Erakonna programmis nõutakse muu seas, et saunikute seisukord uue maaomandamise seaduse läbi kindlaks tehtud peab saama, nii et nende tööwaew mitte kapitalistide tasku ei lähe, nagu see siamaani suuremalt osalt on sündinud; et majandusliselt nõrgema õigused seaduse andmise teel täieliselt kaitstud saaksiwad, et rendimaksud õiglased oleksiwad ja ainult rahaga tasutaks; et saunikute püüdmi, maaosa täieliseks omanikuks saada, riigi ja kogukondade poolt kõigipidi tuleb toetada ja niisama ka neile kõigiti wõimalikuks teha rusutud seisukorrast waimliselt ja majandusliselt wälja peaseda.

Peale selle nõuab noorsoomlaste erakond kõiksuguste iseäraliste, kehwapatele inimestele just nagu ristiks olewate, teotegemiste kaotamist; niisamuti nõutakse maamõedu-seaduse uuesti korraldamist, nii et sellekohane toimetus palju kiiremaks, lihtsamaks ja odawamaks muutuks.

Maainimestele palju tüli tegewas waestehoidmises nõutakse tõsiseid riiklisi uuendusi — tööwõimetus- ja wanaduse-kinnituse teel —, et waestehoidmine kehwapatele inimestele mitte nii suurt tüli ei teeks kui siamaani.

Üleüldise põllumajanduse kiiremaks paran-

damiseks nõuab noorsoomlaste erakond, et põllutöö haridus sellekohaste koolide ja nõuandjate läbi kõigile kättesaadavaks tehtaks, et maapidamise õpeasutusi ja nõuandjaid suuremal arvul endistele juurde lisataks, et kõiksuguseid põllutöösse ja selle eri-harudesse puutuwaid ühisusi igalpool asutataks, nende edenemist walitsuse poolt alati silmas peetaks ja kui tarwis, ka rahalise abiga toetataks; et maapidamise-osaühisuste asutamist, ja muud sellesarnast ühistegewust kõige laiemates piirides wõimalikuks tehtaks.

Sotsialistide erakond nõuab, et mitte kellegil maad eraomandusena ei tohi olla. Nende peasiht on see, et kõik maa walitsuse omanduseks saaks, kust siis maata inimestele teatud suuruses osasid ainult *rendi* eest jagatakse.

Nad nõuawad: 1) et uus ülemaaline rendiseadus walmistataks ja maksma pandaks; 2) et üleüldine maaharimise sundus tarwitusele wõetaks ja kõik riigi-metsa maad, kroonu puiestikkude, ameti-talude, kogukondade, koguduste, ühisuste ja üksikute päralt olew põlluharimiseks sünnis maa uue rendiseaduse teel üksikutele maata inimestele 25 hektari suurustes osades tarwitada antaks; 3) et walitsus maapuuduse kaotamiseks üksikute eraomanikkude käest nende maa sunduslikul teel ilma tasuta omale wõtaks ja seda siis kindlate määruste järele maata inimestele rendi peale annaks; 4) et walitsus kehwamaid inimesi raha ja ehitustarbetega peab aitama, selkorral kui need soo- ja metsamaade kuiwatamise

ja põlluks muutmise läbi uut asumise-paika (kolonisation) tahawad muretseda.

Soomemeelsed nõuawad oma maaomandamise seaduse korralduse põhjusemõtetes et kindel saunikute-seadus maksma pandaks, mille läbi puudust kannatawa rahwa-hulga inimlised ja majanduslised õigused kaitsetud oleksiwad.

Nimeit peaks iga kogukonda, maaomanikkude ja saunikute poolt walitud isikutest kokku seatud alalise, rendi-komitee asutama, kes selle järele walwaks, et saunikute ega maaomanikkude õigusi ei rikuta.

Rendikontrahti wõib ainult kõigewähem 50 aastaks teha, ja kui maaomanik 50 aasta pärast eelpool nimetatud komitee poolt määratud tingimistel kontrahti jälle 50 aastaks uuendada tahab, siis peab ta rentijale, selkorral kui rendil olnud maaosa wäärtus hoolsa töö läbi on tõusnud, rendi-komitee poolt määratud summa tasu maksma.

Rent maksetakse rahaga. Ainult siis, kui mõlemad pooled sellega kokku lepiwad, wõib muist renti tööga tasuda; töö suurus määratakse aga rendi-komitee poolt kindlaks.

Rentijal on õigus kõiki põllu- ja muid maa-saadusi oma tahtmise järele tarwitada.

Rentija wõib maaosa selkorral ka teiselegi ära anda kui rendi-komitee selle läbi maaomanikule iseäralist kahju ei arwa tulewat.

Kui rentnik maa aga muudele kui oma sugulastele ära tahab anda, olgu omanikul ometigi õigus kohaliku rendi-komitee poolt määratud

hinna eest maaosa omale pidada wõi mõne teisele ära anda.

Maaomanik wõib selkorral kui sauniku poolt kontrahi rikkumist ette on tulnud, rendi-komisjoni nõuusolemisega lepingu määratud aja jooksul tühjaks teha.

Maamuretsemise asjus lähewad soomemeelsete nõudmised noorsoomlaste omadega peaaegu ühte kui erakondlised wahed maha arwame. Nad soowiwad niisamuti kroonumaade ärajagamist, riiklist laenu maata inimestele jne.

Peale selle nõuawad soomemeelsed, et metsamaad, mida walitsuse ja kogukondade abil muretsetud maaosadele antakse, ainult ühiselt tarwitataks.

Maaosa omanik peab ise oma põldu harima ja ka seal elama.

Ühel isikul ei tohi mitte rohkem kui üks maaosa olla; kuid ülemalnimetatud rendi-komitee wõib iseäralisel juhtumisel ka kaks osa ühendada ja ühele isikule tarwitada anda.

Maatöölise palgaoludes nõuavad soomemeelset mitmesuguseid uuendusi, nii et tööliste ja tööandjate wahekorid riikliste seaduste läbi kindlaks saaks tehtud; nõuawad et riigiwalitsus põlluharimist rohkem silmas peaks kui see siiamani on sündinud; muu seas ka raudtee hindade ja tollimaksude alandamist põllusaaduste pealt; et põllutöö ühistegewus, niisama ka sellekohane haridus palju suuremal määral igasuguse rahwakihi wõimalikuks tehtaks.

*

Nende kolme suurema Soome erakonna nõudmisi tähele pannes näeme et sotsialistid maaolude korralduses kodanlastest kaunis palju lahku lähewad. Esimestel walimistel, kus kõigil 24 aasta wanusel mehel ja naisel healeõigus oli, on just kehvam rahwahulk maal ja linnades sotsialistide erakonna saadikud oma kasude walwajateks tunnistanud. Kõige suurema wõidu on üleüldise walimise-õigsue läbi puudust kannatawad ja rõhutud rahwahulgad saanud.

Kui palju keegi erakond oma aateid tõeks suudab teha, seda näitab lähem tulewik.

Mis aga maa sunduslikusse ilma tasuta ärawõtmisesse puutub, siis on see Soomemaal kül wõimata.

2. DAANIMAA.

1899 sai Daanimaal uus maaomandamise seadus („Love om Tilvejebringelse af Jordlodder för Landarbejdere“) makswaks, millel just maata inimeste seisukorra parandamine eesmärgiks on.

Selle seaduse tähelepandawamad kohad on järgmised:

Maata inimestele laenude andmiseks, *oma* maa muretsemise tarwis, määratakse riigiwarandusest wiie aasta jooksul, iga aasta kuni 2 miljoni krooni, mis maakondade (amtrådskretsien) keskel ära jaotatakse.

Maa töötegijateks peetakse nimetatud seaduses sarnaseid mees-töölisi, kes maaomanikkude juures palga eest töötades omale igapäewast leiba teeniwad.

Laenu tahtja peab vähemalt wiimased wiis aastat maatööd teinud ja 25—50 a. wana meesterahwus olema.

Laenu abil ostetud keskmise hädusega maa suurus on $3\frac{1}{2}$ —5 tündrimaa; ometigi ei tohi see vähem kui kahe ja suurem kui 10 tündrimaa olla.

Walitsuse-laen ei tohi ostetud maa wäärtusest üle $\frac{9}{10}$ suurem olla. Laenu eest makse-

takse walitsusele 3 protsenti, mis pääomast wähe-
aawal mahaarwatakse. Esimese 5 aasta jooksul
on laenusaaja protsenti-maksust waba.

Maa ühes hoonete ia loomadega on laena-
tud raha eest walitsusele pandiks, ega lubata ke-
dagi nende peale enam muid iseäralisi wõlgasi
muretseda, enne kui pool osa maa wäärtusest
protsendi- ehk peoma-maksu läbi tasutud on;
niisama ei tohi maast üksikuid osasid ilma põllutöö
ministri lubata erainimestele wõlgade tasuks anda.

Iga maakonda asutatakse kolmeliikmeline
komitee, kes sündsat maad muretseb ja selle kor-
raspidamise eest hoolt kannab. Komitee esimehe
nimetab põllutöö minister, ja abid, milledest teine
maatöömees peab olema, walib maakonna nõuu-
kogu (amtrådet).

Kui laenukõlbuline põllutööline omale maad
soowib, ilma, et ta isegi teaks kus seda saada oleks,
siis peab tema nimetatud komitee poole pöörama,
kes parajatel tingimistel maad katsub muretseda.
Kui aga, kõigist katsetest hoolimata, wõimalik ei
ole maad saada, ja läheduses üksikutel isikutel
seda ometigi küllalt on, siis pöörab komitee wa-
litsuse-asutuste poole, kelledel selleks tarwilik mõju
on, et maa paraja hinna eest müümist wõimali-
kuks teha.

Iga kolme aasta järele waadatakse komitee
liikmete poolt laenusaaja maa ja hooned läbi.

Kui omanik teise kohta muudab, maast mõne
osa rendile annab ehk jälle üürihooneid sinna
peale ehitab, peab ta laenu walitsusele tagasi
maksma.

Ostetud maa mitmesse osasse jagamine on keelatud, niisama ei tohi seda ilma ülemalnime-
tatud maakonna-komitee ja põllutöö ministri lu-
bata kellegi teise maaga wahetada.

See seadus on lühikese aja jooksul Daani-
maal näidanud, et ta oma otstarbet — maata ini-
meste seisukorda parandada — täita suudab. Juba
esimesel aastal, pärast seaduse makswaks saamist,
oli laenude ühine summa 897,176 krooni.

3. NORRAMAA.

1882 a. maksmapandud „Ameti-talude üleliigse maa müümise seadus“ määrab, et iga ameti-talu, kellel rohkem maad on kui seda kolme hobuse, ja paarikümne karilooma elatamiseks tarwis läheb, iseäralise selle tarwis määratud komisjoni poolt läbi peab waadatama ja selgeks tehtama, kui suure osa ameti-talust ära wõiks müüa; niisama on ka piiride äratähendamine ja maahinna kindlaks määramine nimetatud komisjoni hoolde jäetud. Ameti-talude metsade müümiseks on aga iseäralised kitsendawad määrused.

Ülemalnimetatud seaduse järele ei tohi üksigi ameti-talu suurem olla, kui seda wiie hobuse ja kahekümne suurema karilooma elatamiseks tarwis läheb. Ometi ei tohi komiteed ameti-talusid mitte wäikemaks teha kui et seal 3 hobust ja 10 karilooma elatada wõib.

Peasihiks oli sellel seadusel kirikuõpetajate liiga suurte maade wähendamine kui ka see, et üksikud maapuudust kannatawad inimesed põldusi palju paremine wõiwad harida kui kirikuõpetajad seda teewad kes ameti poolest mitte põlluharijad ei ole, waid — hingekarjatsed. . .

Sarnane maaomandamise seadus tõi nii palju kasu, et 1882—1900 aastani 1,300 maaosa, 3,140,000 krooni eest müüdüd oli. Niisuguste väikeste maaosade tahtjaid on õige palju olnud. Kirikuõpetajate maaosad, mis müügile langesiwad, on ostu teel suuremalt osalt endiste wabadikkude ja nende poegade omanduseks saanud.

Müümist toimetatakse sarnastel tingimistel, et $\frac{1}{10}$ osa maa hinnast kohe ära maksetakse ja järele jäänud summa kahekümne aasta jooksul tasutakse.

Mitmesuguste katsete, nõuupidamiste ja uurimiste järele asutati Norramaal nõndanimetatud „Arbeiderbrug och Bolibank“ (Töörahwade maade ja elukohtade pank).

Nimetatud panga otstarbe on, nagu juba selle nimestgi näha wõib, *oma* maaosade ja kodude muretsemine niihästi linna- kui ka maa-töölisele.

Selleks otstarbeks wõib walitsuse poolt aasta-aastalt kuni 3 miljoni krooni saada.

Kõige suurem laenusumma, mida ühe maaosa ostmiseks wõib saada, on 3 tuhat krooni. Maaosa suurus on 50—200 aari. Laenusi antakse kogukondadele kui ka üksikutele inimestele; wii- mastele ainult esimeste wastutusel. Üleüldine laenu- ja wastutus-summa, mis kogukondadele antakse, ei tohi mitte üle 150 tuhande krooni olla.

Iga kogukonda, kus nimetatud laenusid tarwitatakse, asutatakse töörahwade komitee, mille liikmed kogukonna walitsuse poolt töörahwade kui ka maaomanikkude seast walitakse; peale nende

peab komitees weel üks ehituse-tööd tundja liige olema.

Igäüks, kes maamuretsemiseks ja koduasutamiseks raha tahab laenata, peab tööraha-komitee esimehe läbi pangale oma soovi teatama. Tööraha-komitee, kellel kohuseks on iga laenu tahtjat ligemalt järele kuulata ja tundma saada, annab kogutud teated pangale, millede järele siis ka otsustatakse, kas laenu anda wõi ei. Kui mõnes kohas suuremat maaosa osta ja ärajaotada mõeldakse, siis waatab tööraha-komitee selle üle, määrab laenu-wäärtuse ja teatab kogukonna walitsusele, kas maad määratud hinna eest osta ehk mitte.

Kui kogukonna walitsus aga maa ära ostab ja selle tööraha kohasteks osadeks muudab ning ostu-summa suuruse nende osade peale ära jagab, siis saab tema nimetatud summa panga poolt laenuks, mis 42 aasta jooksul tagasi maksetakse. Esimese wiie aasta jookul tagasi maksu ei nõuta. Sarnase laenu eest saab walitsus $3\frac{1}{2}$ protsenti aastas.

Teised määrused selles seaduses on peaaegu samasugused kui Daanimaal.

4. ROOTSIMAA.

1891 a. asutas Rootsi walitsus nõndanimetatud „Jorbrukslägenhetskomite“, mille hooleks uue maaomandamise seaduse eelnõuu walmistamine anti.

Esimene eelnõuu, mida komitee 1892 a. walitsusele andis, oli maajagamise seaduseks walmistatud. Selles eelnõuus soowitas komitee paljude kroonumaade ära jagamist, mille läbi wõimalik oleks suure hulga kehwatele põllutöölistele oma maad ja kodusid muretseda, ja teatas ühtet kahes põhjapoolses kubermangus walitsusel palju soomaid on, mida kuiwatamise läbi põlluks wõib muuta ja maata inimestele tarwitada anda.

Pääle selle soowitas komitee, et jagatud kroonumaad üksikutele isikutele järgmiste tingimistega antaks:

Maahinna korraliku tasumise kindluseks ei nõuta muud kui ainult seda, et inimene selle maaosa peale tingimata elama asub. Mis aga sarnastesse — eelpool nimetatud wiisil muretsatud — maaosadesse puutub, kus mitte hooneid ei ole, siis tasutakse nende ostuhind nii, et kümnes osa kohe rahaga wälja maksetakse ja iga

järgmine kümnes osa 9-aastaste määraegade jooksul tasutakse; ometigi aga sel tingimisel, et kui wiie aasta jooksul pärast ostu-kontrahi tegemist mitte weel hooneid ei ole ehitatud, siis järele olew summa kohe wälja peab maksetama.

Mis aga nendesse soo- ja wesi-maadesse puutub, mida kuiwatada ja põlluharimisele sünd-saks wõib teha, siis esitas komitee nende kohta järgmist:

Iga kubermangu asutatakse selle tarwis ise-äraline komisjon, kes järele uurima peab, kas wesise maa kuiwatus majandusliselt kasu wõib tuua ehk mitte. Kui kasu on loota, ja walitsus kuiwatuse-tööks oma poolt abi lubab, siis jagab komisjon läbi waadatud maa sündsatesse osadesse ja määrab iga osale kindla põhjus-hinna, millele aga kulusid, mis kroonule ja kogukonnale kuiwatuse ja muude tööde läbi on sündinud, juurde ei arwata.

Osadeks jagatud maa müüakse selle järele siis kehwatele põllutöölistele määratud hinna eest täielise omanduse-õiguse eest ära.

Sarnaste maaosade müügitingimised on järgmised: Esimese wiie „waba-aasta“ järele maksetakse iga 15-aastalise määra-aja jooksul $\frac{1}{15}$ osa ostusummast — ilma protsentideta; kui aga wiie waba-aasta jooksul nimetatud maaosa peale tema omanik, ilma ülemal tähendatud komisjoni nõusolemiseta, hooneid ei ole ehitanud, siis on maaosa täieline hind wiibimata tagasi maksetaw.

Rootsi kahe põhjapoolse kubermangu tarwis soowitas maaomandamise seadust walmistaja ko-

mittee, et kroonu puiestikkudest ja muudest riigivalitsuse päralt olevatest maadest põlluharimisele ja karjakasvatusele sündsaid maaosasid valmistataks, iseäranis weel niisugustes kohtades, kus raud- wõi wee-teed läheduses on ehk olema saawad.

Neisse mõlemisse kubermangu asutatakse niisamuti iseäraline komisjon, kelle eesistujaks maaherra ja liikmeteks põllutöö-insiner, kubermangu-nõuukogu liige ning majanduse-seltsi poolt walitud isik on.

Sarnane komisjon waatab siis maakoha läbi ja teatab walitsusele, kas see põlluharimiseks kõlbab ehk mitte; esimesel juhtumisel teeb komisjon eelarwe neist kuludest, mis maa kõlblikuks tegemine nõuab.

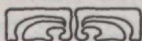
Komisjoni reisirahad, maa kuiwatus-tööde j. m. kulud maksetakse riigikassast.

Pärast maa põlluharimisele kõlbliseks tegemist jagatakse see määratud osades üksikutele isikutele ära. Ehituste jaoks antakse niisama määratud osa kroonu metsa tarwitada. Peale selle antakse weel põlluharimise ja ehituste kordaseadmiseks kroonu poolt 300—500 krooni ühekordset abiraha.

Sarnaseid maaosasid antakse üksikutele isikutele 15 aastaks ainult walitsuse-õigusega — mingisugust iseäralist tasu nende eest ei nõuta. Maaosal asuja kaotab aga walitsuse-õiguse kui ta wiieteistkümne aasta jooksul oma kohuseid maaharimises õieti ei täida; ka hoonedgi, mis selle aja jooksul on ehitatud, jäewad siis walit-

suse omanduseks. On aga asuja oma kohut rahuloldawalt täitnud, siis wõib ta juba enne waba-aja lõppu nõuda, et maaosa teatud hinna eest täielise omanduse-õigusega temale jäetaks.

See seduse eelnõuu, mis siin lühidelt on esitatud, kinnitati Rootsi walitsuse poolt 1895 aastal ja on selle läbi iseäranis kroonu maadest palju üksikuid osasid maata inimeste omanduseks saanud.

II.

MAAOMANDAMISE SEADUSE
KORRALDUSED KODUMAAL.

Nagu juba alguses ütlesin, ootavad maaolud meie kodumaal põhjalikku seaduslist korraldust. Suurem hulk maarahvast kannatab just maapuuduse ja teorjuse koorma all. Meil üteldakse külteoorjus ärakaotatud olewat, kuid igaüks, kes maaelu enam-wähem tunneb, teab ka kui palju selles kaunis üteluses tõtt on. Meil ainult — *lauldakse* kuldsest priiusest ja orjatakse ometigi peaaegu endist wiisi edasi. Suurem hulk kehwest rahvast on just sunnitud maa-orjadena tööd tegema. Ja seda kehwat rahvast, kes alalise puudusega wõideldes oma tööjõuu igapäewase leiwa eest ära müüb, on nii palju. . . Kui just puudusega wõitleja rahwa-klassi üle arwustikku oleks wõimalik kokku seada, siis saaksiwad ehk need arwud kohutawad suured. . . Waatame aga nende maaorjade seisukorda lähemalt, siis jõuame peagi selgusele kui kaugele meie endisest teorjuse ajast oleme jõudnud. . .

Meie teame, et palju niisuguseid külasid ja ka waldasid on, kus ainult kolm ehk neli talu-omanikku rahuloldawalt juhtuwad elama, kelledel ehk mõned sajad rublad ka „mustade“ päewade jaoks tagawaraks on. Ühtlasi aga teame, et nende talu-omanikkude juures wõerad teenijad wä-

hese palga ja kehwa toidu eest oma noorusejõudu häwitawad, ja jõuamegi otsusele et terwes wallas wõi külas ainult kolm ehk neli isikut on, kellest wõib ütelda, et nad mitte maa-orjad ei ole. Sajad ja tuhanded teised maa-töölised õhkawad kõik wabama, parema elukorra järele. Paljudegi nende inimeste südames asuwad soowid — oma lastelegi õnnelisemat ja lahedamat elu muretseda, kuid need soowid jäewad ainult ilusateks *soowideks*. . . Koolihariduse saamine on lastel wõimata, maaosa omandamine niisama. Ei järe neilgi muud üle kui isa ja isaisa saatust pärida: esiteks talusulaseks ja siis kui kodu igatsus põues juhtub tärkama — moonakaks hakata.

Ja missugune on meie moonakate elukord?

Noh, need puudused ja wiletsused, mis nimeetatud rahwakiht tundnud on ja weelgi tunneb, need kardawad ehk praegustel oludel — päewawalgust. . . Moonakad on meil just rahwa-klass, kes waimliselt ja majandusliselt wiimase wõimaluseni maha on surutud, kes terwe elu tööjõu ainult leiwapala omandamiseks hommikust õhtuni peawad ohwerdama — muust ei ole juttugi. Haridus, waimlise edenemise wõimalus, kergem töö, terwisele sündsamad korterid — kui palju on meie kodumaal moonakaid, kes nende osaliseks wõiwad saada? Wastaku need selle küsimuse peale, kes uskuda ei taha et meil weel maa-orjust olemas on.

Kõige enam saawad moonakad tööpäewa pikuse läbi terwisliselt ülekohut kannatada, sest nende keskmine tööpäew on — läbi aasta arwa-

tud — 16—18 tundi. Kuid see ei ole weel mitte kõik, et moonakad tööpäewa pikkuse läbi kannatada saavad, ka nende harilik töö on suuremalt osalt raske ja kohati terwiselegi kahjulik. Tarwitatakse juba rahwa seas lendsõna: „Tee tööd nagu moonakas“. . . Mõlemad praegu nimetatud raskused riisuwad aga inimeselt wõimaluse waimliselt ja ka terwisliselt edeneda. Pealegi on moonakate palk nii wähene, et selle abil mitte tulewikusgi wõimalik ei ole orjusest lahti peaseda; korterid, mis paljudes kohtades sarnased on, et nendes ümberpöörmiseks waewalt ruumi jätkub, aitawad omalt poolt tublisti kaasa, et moonakas wanuses, kui temal ehk wõimalik oleksgi oma kodu asutada, seda enam ei suuda — ta on tööjõu nooruses ärahäwitanud, äramüünud . . . selle hinna eest mis herrad „heaks“ on arwanud pakkuda.

Kuid mitte ükski moonakate-hulga *meestöölised* ei orja igapäewase leiwa muretsemiseks. Meil on palju suur-maaomanikkusi, kellede juures töötawad moonakad *üksi* oma wäikestgi peret elatada ei suuda — ka naine ja lapsed peawad hommikust õhtuni tööl olema, et puudus mitte liiga rõhuwaks ei saaks.

Ja kellele ohwerdatakse kõige perekonna — isa, ema, laste — kallis iõõjõud? Suur-maaomanikkudele, kapitalismusele.

Peale moonakate on meil aga weel palju teisi põllutöölisi, keda maa-orjadeks wõib nimetada. Saunikud, wabadikud ja taluteenijad — nendele kõikidele saab enam-wähem samasugune

saatus osaks kui — moonakatelegi. Ka rentnikkude seisukord ei ole „kuldne“...

Sarnased olud, mida siin lühikestes peajontes esitasin, ei parane, niikaua kui meil maapuudus walitseb.

Maapuudus? . . .

Kui mõne Soome, Rootsi wõi Norra põllumehele, kes Eestimaale käima juhtuks tulema, ütelda tahetakse, et meil suur maapuudus walitseb, siis wõiks tema kül õigusega imestada; nimetatud maades on palju, palju rohkem wett ja kaljusid kui põlluharimiseks sündsat maad, ja ometigi ei ole seal nii suurt maapuudust olemas, mis kaugelt enama jao põlluharijast rahwast kehwise ja orjuse sisse suruks, nagu see meie juures sünnib.

Nagu juba igaüks teab on meie paremad maad üksikute isikute eraomandus ja praegune seadus ei suuda puudust kannatawat rahwaklassi suur-maaomanikkude wäljajaimemise eest kaitsta. Naabrimaades: Soomes, Rootsis, Norras ja Daanis on lugu sellepoolest kaugelt teine.

Et paljudel meie kehwa rahwa liikmetel üksikute era-omanikkude käest seaduslikul teel wõimalik ei ole maad rentida ega osta, sellepärast on nad sunnitud igapäewase leiwa eest kõik oma tööjõu suurpõllumeeste taskutele ohwerdama.

Sarnane seisukord toob aga terwele maale õnnetust.

Mida enam kehwa rahwahulk kaswab, seda kurjemaks saawad põllutööliste olud, seda suuremaks maapuudus. Suurpõllumehed näewad niisu-

sugust seisukorda muidugi heameelega, sest tööjõud läheb siis odavamaks ja mida vähem töölised teenivad, seda vähem saavad nad ka hariduses edasi; ainult maaomanikkude „kõrget“ tahtmist võivad nad alandlikumalt ja rohkem täita kui enne. . .

Mida suuremaks aga maapuudus läheb, seda rohkem rändab põllutöölisi linnadesse „õnne“ otsima. Kuid linnas asuw praeguse aja tööliste-klass on maalt juurde tulewatest seltsimeestest hariduse ja ilmawaadete poolest oma jagu ette jõudnud — linna töölised oskavad nüüd juba paremini oma kättesaadud õigustest kinni pidada kui enne — ja nii ei ole sealt poolt maainimesel enam palju õnne lootust. Wiimasel ajal on meie kodumaa linnades ka tööpuudus nii suureks kaswanud, et uutel juurdetulijatel waewalt weel midagi lootust võib olla. Linnadesse rändamisega ei suuda maal asunud kehwad inimesed oma seisukorda mitte parandada; teeksiwad ainult linna-tööliste seisukorra weel wiletsamaks kui see juba praegu on.

Mis siis teha?

Kas igawesti, aeg-ajalt suuremaks kaswawa wiletsuse sisse jääda? Kas weel kaugel tulewikusgi oma kallist tööjõudu igapäewase leiwapala eest „maapuudusele“ ohwerdada? Kas selles lootuses „õnne“ tunda, et järeltulew sugu — weel *rohkem* puudust ja ülekohut peab kannatama? . . .

Mida niisuguste küsimuste peale kehwad rahwa-hulgad wastawad, seda võib ka kõige „mustemgi“ arwata. . .

Lahtiste silmadega ikka suuremaks minewale

wiletsusele vastu minna — ei ole mitte sugugi „lõbus“, see äratab kül igaühe, maa- ja rahwa-sõbra südames küsimused elule:

Mil wiisil praegusest ja ka tulewasest rusutud seisukorrast wälja peaseda? mil wiisil „maapuudusele“ kindel tõke ette teha?

Meil on abinõuu — praeguse aja esimene abinõuu — *seadus*. . .

Meie tarwitame seadust, mis „maapuuduse“ kaotaks, mis põllutöölistele wabamad, inimlised õigused annaks, mis kulutatud tööwaewa eest rahuloldawa tasu aitaks muretseda.

Uue wabameelse maaomandamise-seaduse läbi on meil wõimalik alatasa suuremaks kasvawat wiletsust takistada; on wõimalik suurpõllumeeste rõhumise-politikale ja ülekohtusele omawalitsusele vastu astuda.

Olgugi, et meil praegusel ajal sarnase seaduse omandamiseks weel kaunis wähe lootust on, siiski — tõsiseid uuendusi, milledel ülemal nimetatud mõtetega ühendust on, wõime ometigi lähemal ajal oodata. Sellepärast peaksime just iga wõimalust tarwitama, et need uuendused, mida ehk tulewikus maaomandamise seaduse kujul omandame, ka kõigiti meie Eesti elu kohased saaksiwad.

Meil on kül wiimasel ajal mitmesuguseid, maaomandamise seadusesse puutuwaid mõtteid ja eelnõusid awaldatud, mis üksteisest kaunis palju lahku lähewad, kuid iga sarnane uuendus,

mis terve maa tulewiku kohta wõib mõjuda, on wäärt, et seda enne makswakssaamist mitmekülg- selt läbi harutataks — kül siis wiimaks ometigi „rahwa tahtmine maa seaduseks“ saab.

Heidan siinkohal lühikese pilgu meie maa- korraldusesse.

Kõige tähtsam uuendus, mis oodetawa sea- duse poolt kehwaterale rahwahulkadele ja kõigile põllutöölistele tõsist kasu wõiks tuua, on „maa- puuduse“ kaotamine, wõi, õigem ütelda: puudust kannatawatele inimestele wõimalikuks tegemine, seaduse poolt kindlaks määratud tingimistel maad omandada.

Selleks otstarbeks peaks walitsus kroonu maad ja metsad puudust kannatawa põlluharija- rahwa tarwitada andma ja omalt poolt kaasa aitama, et sündsaid kroonu metsasi põlluks wõiks muuta.

Seda silmas pidades, et meil, iseäranis põhjapoolses kodumaa osas, kroonu maid wähe on, peaks maaomandamise seadus mõisnikkude maade wähendamise wõimalikuks tegema.

Mis mõisate moonakatesse, päewa-meestesse ja saunikutesse puutub, kes maa renti teotegemisega tasuwad, siis peaks seadus neile õiguse andma, praegusi maaosasid, ja ka hooneid, kus need üksikule perekonnale elamiseks sündsad on, tea- tud tasu eest omandada.

Oonetigi peaksiwad aga mõisnikkude maaosad nii suureks jääma, nagu seadus teistelegi surelikku- dele perekonna elatamiseks määrab. Selkorral, kui

maatahtjaid wähe juhtub olema, wõiks mõisnik senist põldu ka edespidigi harida, kui maaomandamise seadus seda ei nõua, et üksikute päralt olew maa-tagawara riigivalitsuse hoolde jääks.

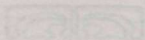
Mis kirikuõpetajate ameti-mõisatesse puutub, mida meie kodumaal kaunis palju on, siis peab seda tähele panema, et korralik maaharimine ja kohati ka weel, mõisnikkude eeskujul, moonakate, saunikute ja wabadikkude pidamine hingekarjatse ametiga mitte õieti kokku ei sünni. Palju asjakohasemalt näitab see, et maa, mida hingekarjatsed hariwad, puudust kannatawa rahwa-hulga omanduseks saaks, kes igapäewase leiwa saamisega tuhat korda suuremat wiletsust ja waewa saawad kannatada, kui õpetajad — hingekarjatse tööga. . . Muidugi wõiwad need „kirikuherrad“ ütelda, et „punane“ olen, kuid nad teawad ka wäga hästi, kui palju maapuudust kannatawad inimesed leiwapala eest weriseid pisaraid peawad walama, mis ometigi — „mustad“ ei ole. . .

Igatahes peaksiwad mõisnikud ja kõik teised maaomandajad, oma juures teenistuses olewatele põllutöölistele maa - seaduses määratud palga maksma ja terwisele sündsad korterid andma.

Alla 15 aastat noori teenijate lapsi ei tohi maaomanik oma juures tööl pidada, waid peab neile, wallas saadawal olewa, kõige vähem nelja-aastase hariduse muretsema.

Niisama peaksiwad kõik põllutöölised wanaduse ja töowõimetuse eest tööandjate kulul kinnitatud saama.

Nagu alguses ütlesin, oli minul mõttes maaomandamise seaduse peajooni omalt poolt sellekohase esituse läbi selgitada kuid, kahjuks, olen ajapuudusel sunnitud just „kodumaa-osa“ võimalikult lühikeseks jätma. Loodan aga lähemas tulevikus uuesti selle juurde tagasi tulla.

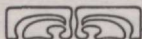
Kas rent wõi eraomandus?

Iseäranis suurt waielust on meie juures just nimetatud küsimus sünnitanud, kuid loota wõib, et sellesgi enam-wähem kokku lepitakse.

Nagu siin raamatus esitatud wõeraste rahwaste maa-seadustet ja sellekohastest eelnõuudest näeme, on nende juures mõlemad — rent ja eraomandus — tarwiliseks arwatud.

Ka meiegi oludesse näitab sarnane maaomandamise wiis praegusel ajal kõige sündsam olema.

Ometigi peab seda tähele panema, et *rent põline ja pürandaw oleks ning eraomandusele kaitse-seadus walmistataks, mis wäikemaid maaomanikkusi kapitali wõimu ja rõhumise eest kaitseks.*

III.

WÄIKEPÕLLUMEESTE SEISUKORRA
PARANDAMINE.

Mis meie väikepõllumeestesse puutub, siis ootab ka nende olukord niisamuti põhjalikku seaduslist korraldust, nagu maata põllutöölistegi oma.

Peakohad selles paranduse-töös wõiksid umbes järgmised olla:

Alam põllutöö-haridus tuleks laialiselt sisse seada; peajasalikult sel wiisil, et temast tulew kasu kõige pealt väikepõllumeestele osaks saaks.

Põlutöö-hariduse laialilaotamiseks peaks kõik sellekohased abinõuud tarwitusele wõtma. Sündsamad ehk oleksid:

a) ümberrändawate põllutöö-õpetajate ametisse panemine, kes väikepõllumeestele maapidamises tarwilist juhatust wõiwad anda.

b) lühikeste talwe-kursuste toimepanemine, niihästi meeste kui ka naiste tarwis.

Riigiwalitsus peaks omalt poolt väikepõllumeestele kõigesuguseks ühistegewuseks luba andma ja sellekohaseid ettewõtteid igatepidi toetama.

Niisama peaks walitsuse poolt juba lähemas tulewikus iseäralisi maakonna-konna kassasid asutatama, kust väikepõllumehed wõimalikult *odawate*

protsentidega laenusi wõiwad saada. Laenude saamiseks peaks igal korralikul wäikepõllumehel wõimalus olema.

Koduse tehnika-toodete edenemine peaks riigiwalitsuse poolt iseäranis tõsist tähelepanemist leidma, sest siis ei jõua wäikepõllumehe waewaga teenitud kopikad mitte nii hõlpsasti wabriku-omanikkude tasku.

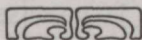
Üleüldiselt oleks soowida, et oodetaw maaomandamise seadus niisugune saaks, mis wäikepõllumehe kui ka alalist puudust kannatawa maa-töölise tõsise edenemise ja õnelisema tulewiku wankumata aluseks wõiks olla.

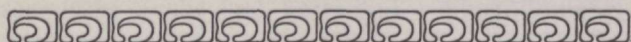
Lõpusõna.

Ei ole wist üleliiga, siinkohal tähendada, et needgi wäikesed soowid, mis nüüdsel ajal kirjalikult awaldada tohib, täitmata wõiwad jääda kui nende seljataga *rahwas* ei ole. Astub aga igaüks, oma kodanikukohut tundes, põhjalikkude sotsiaaliliste uuenduste eest wälja, siis — — — wõiwad tulewikus — näljasedgi leiba saada, sest

„rahwa tahtmine on maa seadus!“ ...

NOOREESTLASTE KIRJASTUSE-OSAÜHISUS.

Lähemal ajal ilmub meie kulul suurem politiline ja ühiseluline kirjatöö:

Wabadusewõitluse aastasada.

Toimetaja **Peeter Schneider.**

Raamat sisaldab üleilmlise **wabadusewõitluse-liikumise** minewa aastasaja algusest kuni meie päiwini. ○○ Iseäranis suurt tähelepanemist leiawad aga Eesti- ja Wenemaa. ○○ Kirjeldusi selgitawad umbes **200 huwitawat pilti.** ○ Keele iluduse ja puhtuse eest kannab tuntud Eesti keeleteadlane hoolt. ○○

Et „Wabadusewõitluse aastasada“, mis umbes 400 lehekülje suurune saab, kõigile kättesaadavaks teha, anname selle 8 iseseiswas wihus wälja.

Lähemat edespidi.

NOOREESTLASTE KIRJASTUSE-OSAÜHISUS.

